

Tegnspråkopplæring i barnehage

Kunnskapsoversikt utarbeidet av Statped FoU

Januar 2020

Innhold

1. Innledning og bakgrunn for prosjektet.....	3
1.1. Tegnspråkopplæring	3
1.1.1 Hva er tegnspråk?	4
1.1.2. Om språkinnlæring	4
1.1.3. Rett til tegnspråkopplæring.....	5
1.1.4. Hva er tegnspråkopplæring i barnehagen?	6
1.2. Oppdraget.....	7
2. Metode.....	8
2.1. Litteratursøk - prosedyrer	8
2.1.1. Inkluderingskriterier og søkeord	8
2.1.2. Utvikling av søketermer.....	10
2.1.3. Gjennomføring av litteratursøket	11
2.1.4. Registrering av treff.....	12
2.1.5. Vurdering og utvelgelse av studier	12
2.1.6. Førstegangsvurdering	13
2.1.7. Andregangsvurdering av inkluderte studier	14
2.1.8. Dataekstraksjon	15
3. Resultater – Inkluderte artikler.....	16
3.1. Arnesen, Enerstvedt, Engen, Engen, Høien og Vonen (2008)	16
3.2. Golos (2010).....	17
3.3. Kristoffersen & Simonsen (2014)	18
3.4. Mitchiner, Batamula & Kite (2018)	19
3.5. Pizzo (2013)	20
3.6. Simonsen, Kristoffersen, Hyde & Hjulstad (2009)	22
3.7. Valente (2017)	23
4. Sammenfatning og konklusjon.....	25
4.1. Overordnede betraktninger.....	25
4.2. Litteratursøkets kunnskapsbidrag.....	26
4.3. Avsluttende refleksjoner og konklusjoner	28
5. Referanser	30
Vedlegg.....	32

1. Innledning og bakgrunn for prosjektet

Rett til tegnspråkopplæring ble vedtatt i 1997, først som § 2-4 i opplæringsloven, senere videreført som § 2-6. *Tegnspråkopplæring i grunnskolen*. Denne retten omfattet også barn under opplæringspliktig alder. Fra august 2016 er rett til tegnspråkopplæring for barn under opplæringspliktig alder å finne i lov om barnehager (barnehageloven) § 19 h. *Rett til tegnspråkopplæring*. Barnets rett til tegnspråkopplæring bygger på en sakkyndig vurdering.

I 2019 gjennomførte Statped en kartleggingsundersøkelse av tegnspråkopplæring i barnehage og grunnskole¹. I den forbindelse analyserte vi Pedagogisk Psykologisk Tjeneste (PPT) sine sakkyndige vurderinger og de påfølgende enkeltvedtakene som ble gjort av opplæringsansvarlig i kommunen. Kort oppsummert kan vi si at det tilsynelatende er store variasjoner både når det gjelder bruk av paragrafer og innholdet i den tegnspråkopplæringen som anbefales i de sakkyndige vurderingene. Ettersom det heller ikke foreligger læreplaner eller andre dokumenter som redegjør for omfanget og innholdet i tegnspråkopplæring til barn under opplæringspliktig alder, kan en slik variasjon være kritisk med tanke på kvaliteten på det tilbudet det enkelte barnet får.

Det fremstår dermed som uklart hva rett til tegnspråkopplæring for barn under opplæringspliktig alder består av, og det er manglende retningslinjer for hvordan tilbudet skal realiseres i praksis. For å få et bilde av eksisterende forskning på området, har Statped derfor valgt å gjennomføre et systematisk litteratursøk for å se nærmere på dette. Målet med kunnskapsoversikten er å gjøre en oppsummering og analyse av tilgjengelig forskningsbasert kunnskap som dreier seg om tegnspråkopplæring i barnehagekontekster.

Før vi gjør rede for hvordan litteratursøket er gjennomført og analysert, vil vi gi en kort presentasjon av noen tema som er sentrale med tanke på å forstå hva tegnspråkopplæring i barnehage innebærer.

1.1. Tegnspråkopplæring

I 2008 ble tilbud om tidlig screening av hørselen hos alle nyfødte barn innført i Norge². Dette resulterte i at de fleste barn som er født med, eller som tidlig har ervervet, et stort hørselstap, nå blir identifisert tidlig. Barna blir deretter utredet og får oppfølging både medisinsk og teknologisk, for eksempel i form av høreapparat eller

¹ Statped (2019). *Kartlegging av tegnspråkopplæring i barnehage og grunnskole*. Rapport.

² <https://www.helsedirektoratet.no/retningslinjer/screening-av-horsel-hos-nyfodte> Lesedato 15.01.2020.

cochleaimplantat³. Den pedagogiske oppfølgingen dreier seg primært om å legge til rette for gode kommunikasjonsforhold og å stimulere barnets språkutvikling. Noen foreldre velger at kommunikasjonen med barnet skal skje på tegnspråk. Dette valget er ikke avhengig av barnets hørselsfunksjon eller hvilke teknisk/medisinske løsninger som velges. Dette innebærer at barn som får tegnspråkopplæring kan ha lette eller alvorlige hørselstap, og de kan enten bruke høreapparat eller cochleaimplantat. Det kan også være andre årsaker til at foreldrene velger tegnspråkopplæring enn at barnet har nedsatt hørsel. For eksempel kan barnet, til tross for at det har normal hørsel, ha en hjerneskade eller utviklingsmessige forstyrrelser som gjør at det ikke har mulighet til å utvikle talespråk. Ut fra dette er det grunnlag for å si at målgruppen når det gjelder tegnspråkopplæring i barnehagen er svært heterogen. Den eneste fellesnevneren er at foreldrene har valgt at barnet skal få opplæring i tegnspråk.

Vi kommer nærmere tilbake til foreldrenes rett til å velge at barnet skal ha tegnspråkopplæring under punktet «*Rett til tegnspråkopplæring*».

1.1.1 Hva er tegnspråk?

Tegnspråk er et fullverdig språk med egne grammatiske regler og setningsoppbygging. Det er et gestuelt-visuelt språk - i motsetning til et talespråk som er auditivt-vokalt. Det er gestuelt fordi hendene, ansiktet og kroppen brukes til å uttrykke seg – og det er visuelt fordi at det oppfattes gjennom synet⁴.

Ettersom tegnspråkene ikke baseres på et lydsystem, er kommunikasjon på tegnspråk ikke avhengig av hørsel. De fleste som bruker tegnspråk, uavhengig av hørselsfunksjon, er tospråklige. Tospråklighet mellom (minst) et tegnspråk og (minst) et talespråk omtales ofte som bimodal tospråklighet, ettersom man da skiller på de to modalitetene som er i bruk (det auditive for talespråk og det visuelle for tegnspråk)⁵.

I denne kunnskapsoversikten er fokuset rettet mot tegnspråk slik det her er beskrevet. En slik forståelse innebærer at det ikke er relevant å søke etter, eller å inkludere, litteratur som omhandler ulike varianter og kombinasjoner av tegn og tale.

1.1.2. Om språkinnlæring

Språkforskere er enige om at, for å tilegne seg språk, må barna bli eksponert for språket. Språkflyten må være av en viss kvalitet og den må være naturlig tilgjengelig for barnet. Eksponeringen må også oppleves som adekvat og meningsfull, for at barnet skal tilegne seg språket. Nyere barnehageforskning viser at lek der barn får

³ Ibid.

⁴ <https://www.sprakradet.no/Spraka-vare/Tegnsprakteiknsprak/Ofte-stilte-sporsmal-om-tegnsprak/hva-er-et-tegnsprak/> Lesedato 10.01.2020.

⁵ <https://www.doveforbundet.no/tegnsprak/hva> Lesedato 10.01.2020.

være i samhandling med andre barn og voksne, er den viktigste kilden til barns språkinnlæring⁶. Gode språkmiljø skapes når alle kan ta del og samhandle med hverandre på like premisser. Det er viktig at det språket som barnet skal lære, verdsettes positivt av omgivelsene⁷. Slik verdsetting kan for eksempel komme til uttrykk gjennom voksnes holdninger til tegnspråk og ved at det konsekvent brukes av voksne i barnehagen.

1.1.3. Rett til tegnspråkopplæring

Barnehageloven § 19h gir barn under opplæringspliktig alder rett til tegnspråkopplæring:

Barn under opplæringspliktig alder som har tegnspråk som førstespråk, eller som etter en sakkyndig vurdering har behov for tegnspråkopplæring, har rett til slik opplæring. Retten gjelder uavhengig av om barnet går i barnehage.

Kommunen skal oppfylle retten til tegnspråkopplæring for barn bosatt i kommunen. Før kommunen fattet vedtak om tegnspråkopplæring, skal det utarbeides en sakkyndig vurdering av den pedagogisk-psykologiske tjenesten.

Før det blir utarbeidet en sakkyndig vurdering og fattet vedtak om tegnspråkopplæring, skal det innhentes samtykke fra barnets foreldre. Foreldrene har rett til å gjøre seg kjent med innholdet i den sakkyndige vurderingen og til å uttale seg før det fattes vedtak.

Tilbudet om tegnspråkopplæring skal så langt som mulig utformes i samarbeid med barnet og barnets foreldre, og det skal legges stor vekt på deres syn.

I forarbeidene til barnehagelovens § 19 h sies at: «I avgjørelsen av hva som er barnets førstespråk, vil barnets og foreldrenes oppfatning av språklig identitet være avgjørende, jf. FNs barnekonvensjon artikkel 12 og barneloven § 30».⁸ Kommunen har dermed ikke anledning til å overprøve foreldrenes språkvalg, men skal la vedtaket være en del av prosessen med å planlegge og utforme det opplæringstilbudet som skal gis til barnet. Som en følge av dette utdyper departementet hva som skal ligge i den sakkyndige vurderingen: «For barn med tegnspråk som førstespråk, skal den sakkyndige vurderingen ta stilling til hvordan tilbudet om tegnspråkopplæring bør utformes og ikke om barnet har behov for tegnspråkopplæring».⁹ Her forutsettes at foreldrene tar et aktivt valg om at barnet skal ha tegnspråk som førstespråk.

⁶ For eksempel i det omfattende norske forskningsprosjektet «Gode barnehager for barn i Norge» (GoBan). Hentet fra <https://goban.no/forskning/> Lesedato 10.01.2020.

⁷ <https://www.sprakradet.no/Spraka-vare/Tegnsprakteiknsprak/Ofte-stilte-sporsmal-om-tegnsprak/hva-er-et-tegnsprak/> Lesedato 10.01.2020.

⁸ Prop. 103 L (2015-2016), s. 54.

⁹ Som over.

I Norge er rett til tegnspråkopplæring for barn i barnehage primært knyttet til § 19 h i barnehageloven. Også barn hvor det ikke gjøres valg om tegnspråk som førstespråk, kan ha rett til tegnspråkopplæring i henhold til vedtak om spesialpedagogisk hjelp etter § 19 a i barnehageloven. Uavhengig av hvilken paragraf tegnspråkopplæring forankres i, må det foreligge en sakkyndig vurdering før kommunen kan gjøre vedtak om tegnspråkopplæring for barnet.

En kartleggingsundersøkelse vedrørende tegnspråkopplæring i barnehage og grunnskole, gjennomført av Statped i 2019, viser at det er uklartheter knyttet til forståelsen av § 19 h - og at det er ulike begrunnelser som ligger til grunn for at PPT anbefaler at barnet skal få tegnspråkopplæring¹⁰.

Det er ingen nedre aldersgrense for retten til tegnspråkopplæring. Det betyr at alle barn som har behov for tegnspråkopplæring, har rett til dette - uavhengig av alder og uavhengig av om de går i barnehage eller ikke. I denne kunnskapsoversikten er fokuset rettet mot den tegnspråkopplæringen som tilbys i barnehagen.

1.1.4. Hva er tegnspråkopplæring i barnehagen?

Som nevnt innledningsvis er det ingen læreplaner eller lignende som setter rammer for den innholdsmessige siden av den tegnspråkopplæringen som barn under opplæringspliktig alder har rett på. Det er derfor uklart hvilket innhold som følger av rett til tegnspråkopplæring i barnehage. Det er heller ikke utarbeidet retningslinjer for omfang og organisering av opplæringen, og det stilles ingen krav til kompetanse hos dem som skal gi tegnspråkopplæringen til barnet.

Som vi tidligere har vært inne på, lærer barn språk ved å være i sosial og språklig interaksjon med andre barn og voksne som bruker språket. Det er derfor rimelig å anta at barna har behov for å få tilgang til miljøer der tegnspråk er felles kommunikasjonsform. I den forbindelse er det verdt å merke seg at § 19 h i barnehageloven, i motsetning til § 2-6 i opplæringsloven, ikke gir barna rett til opplæring på tegnspråk i et tegnspråklig miljø.

Rammeplan for barnehagens oppgaver og innhold¹¹ sier at barnehagen skal fremme kommunikasjon og språk:

«Barnehagen skal være bevisst på at kommunikasjon og språk påvirker og påvirkes av alle sider ved barnets utvikling. Gjennom dialog og samspill skal barna støttes i å kommunisere, medvirke, lytte, forstå og skape mening. Barnehagen skal anerkjenne og verdsette barnas ulike kommunikasjonsuttrykk og språk, herunder tegnspråk. Alle barn skal få god språkstimulering gjennom barnehagehverdagen, og alle barn skal få delta i aktiviteter som fremmer kommunikasjon og en helhetlig språkutvikling.» (vår understreking) (s. 23).

¹⁰ Statped (2019). Kartlegging av tegnspråkopplæring i barnehage og grunnskole. Rapport.

¹¹ www.udir.no/rammeplan Lesedato: 20.01.2020.

Selv om det ikke ligger inne som en spesifikk rettighet i § 19 h at barnet skal få tilbud i et tegnspråklig miljø, tilsier dette at kommunen bør forsøke å gi barnet et pedagogisk tilbud i et tospråklig miljø hvor både norsk tegnspråk og norsk talespråk brukes. Voksne språkmodeller som behersker norsk tegnspråk og lek/aktiviteter sammen med andre barn som bruker tegnspråk, er viktige for at barnet skal utvikle sin språklige kompetanse. Dette innebærer for eksempel at personale og andre barn i barnehagen som i utgangspunktet ikke behersker tegnspråk, må få tilbud om å lære seg dette.

Det er også forskning som viser at såkalt «co-enrollment», det vil si at det er mer enn ett hørselshemmet barn i en gruppe med hørende barn, bidrar positivt til barnets deltakelse og opplevelse av tilhørighet i gruppefelleskapet¹². Forskningen dokumenterer også at en slik organisering øker barnas læringsutbytte og at det fører til bedre samarbeid mellom de pedagogene som er involvert i tilbudet.

1.2. Oppdraget

Oppdraget er gitt i Mål- og disponeringsskriv for Statped, delmål 3.1.3: *Kunnskapsoversikt – tegnspråkopplæring i barnehage*. Med utgangspunkt i dette har vi utformet følgende forskningsspørsmål som ligger til grunn for arbeidet med kunnskapsoversikten: «*Hvilken forskning foreligger om tegnspråkopplæring i barnehagen?*». Forskningsspørsmålet åpner opp for at ulike sider ved tegnspråkopplæring i barnehagen kan bli inkludert i litteratursøket. Målgruppen avgrenses til barn i barnehage, temaet som fokuseres er tegnspråkopplæring og konteksten er barnehage.

Ansvarlig for delmålet har vært FoU-avdelingen. Litteratursøket er gjennomført av hovedbibliotekar Anne Hildrum Holkesvik. Bearbeiding og analyser av resultatene av litteratursøket er gjort av seniorrådgiverne Siv Hillesøy, Maria Sandhaug og Lise Beate Estil. Rapporten er skrevet av Lise Beate Estil og Siv Hillesøy.

¹² NTNU Samfunnsforskning (2015). *Kunnskapsoversikt over forskningsfunn om læring hos barn og unge med hørselshemming*. Rapport.

2. Metode

Formålet med systematiske kunnskapsoversikter er å identifisere, oppsummere og vurdere forskning av tilstrekkelig god kvalitet innenfor en avgrenset og forhåndsdefinert problemstilling. Vi gjennomførte en kvalitativ systematisk oppsummering¹³, en metode for å integrere og sammenligne funn fra kvalitative studier. Dette ble gjort gjennom en selektiv utvelgingsprosess med utgangspunkt i et systematisk litteratursøk. Målet var å få fram hvilken betydning det empiriske materialet har for praksis. Vi har lagt vekt på at prosedyrene skal være transparente og etterprøvbare, og vil derfor redegjøre grundig for hva vi har gjort og å begrunne de valgene som er tatt underveis i prosessen.

2.1. Litteratursøk - prosedyrer

Følgende prosedyre ligger til grunn for gjennomføring av litteratursøket:

1. Utarbeidelse av inkluderingskriterier
2. Gjennomføre litteratursøk.
3. Laste ned tittel og sammendrag, samt opplysninger om forfatter(e), årstall, og kilde (tidsskrift, bok, annet).
4. Lese og vurdere litteratur fra punkt 3. Litteratur som tilfredsstillende inkluderingskriteriene som er utviklet for denne fasen inkluderes.
5. Laste ned fulltekst av litteratur som er inkludert i punkt 4.
6. Lese og vurdere litteratur fra punkt 5. Litteratur som tilfredsstillende inkluderingskriteriene som er utviklet for denne fasen inkluderes.
7. Trekke ut relevant informasjon, analysere og lage sammendrag av funn i litteratur som er inkludert i punkt 6.

I det følgende beskriver vi først det arbeidet som er gjort i forbindelse med gjennomføringen av selve litteratursøket (punkt 1, 2 og 3 i listen over), deretter redegjør vi mer detaljert for hvordan vi har gått frem for å komme frem til artiklene som utgjør det endelige resultatet av litteratursøket (punkt 4, 5 og 6 i listen over).

2.1.1. Inkluderingskriterier og søkeord

For å avgrense søket og gjøre det gjennomførbart, må både inkluderingskriterier og søkeord være klart definerte. Dette arbeidet ble gjort av rådgiverne fra FoU-avdelingen og bibliotekar i fellesskap.

¹³ Grant M.J. & Booth, A. (2019). A typology of reviews: an analysis of 14 review types and associated methodologies. *Health Information Library Journal*, 26(2):91-108. doi: 10.1111/j.1471-1842.2009.00848.x.

Innledningsvis ble vi enig om noen premisser som skulle ligge til grunn for det videre arbeidet med kunnskapsoversikten. Disse er som følger:

1. Litteraturen vi søker skal dreie seg om norsk tegnspråk – ikke om ulike varianter og kombinasjoner av tegn og tale.
2. Målgruppen er barn under opplæringspliktig alder og konteksten skal være barnehage.
3. Artikkene skal være fagfellevurderte.
4. Med utgangspunkt i det som ofte omtales som «den nordiske barnehagemodellen»¹⁴, antok vi at litteratur på skandinavisk (norsk, svensk, dansk) eller engelsk språk er mest relevant for vårt formål.
5. Litteratur av nyere dato ble vurdert som mest relevant. Dette begrunnes med at barns rett til plass i barnehage først ble innført i 2008¹⁵, tegnspråk ble anerkjent som eget språk i 2009¹⁶ og rett til tegnspråkopplæring ble overført til barnehageloven i 2016.

Med utgangspunkt i dette utviklet vi inkluderingskriterier, som vist i Tabell 1.

TABELL 1: Inkluderingskriterier for litteratursøk.

Kriterier	Beskrivelse
Type litteratur	Fagfellevurderte artikler, doktorgradsavhandlinger og bokkapitler
Språk	Litteratur på skandinavisk (norsk, svensk, dansk) eller engelsk
Tidspunkt for publisering	Litteratur publisert etter år 2008
Forskningsdesign	Litteraturstudien omfatter litteraturstudier, casestudier, spørreundersøkelser, intervensjonsstudier, og følgeforskningsstudier. Både kvalitative og kvantitative forskningsdesign
Relevans	Primært litteratur som omhandler tegnspråk eller tegnspråkopplæring for barn i barnehage.
Populasjon	Litteratur som omhandler barn i alderen 0 til 6 år *
Geografisk region	Litteratur som omhandler barn primært i Norge, men også i andre skandinaviske land
Kontekst	Litteratur som omhandler ulike sider ved tegnspråk eller tegnspråkopplæring i barnehage

* Utvalget kan avvike fra populasjonen «barn i alderen 0-6 år» i studier der innsamlede data inneholder informasjon om denne aldersgruppen.

¹⁴ Noe som blant annet har resultert i etablering av en egen forskningsdatabase for skandinavisk barnehageforskning (www.nb-ecec.no).

¹⁵ Kunnskapsdepartementet. Ot.prp. nr. 52 (2007-2008). *Om lov om endringer i barnehageloven (rett til plass i barnehage)*.

¹⁶ Kulturdepartementet. St.meld. nr. 35 (2007-2008). *Mål og mening – Ein heilskapleg norsk språkpolitikk*.

2.1.2. Utvikling av søketermer

Utgangspunkt for utvikling av søketermer er gjort med utgangspunkt i et PICO-skjema¹⁷. I et PICO-skjema utvikles og kategoriseres søketermene i henhold til følgende kategorier: 1. Målgruppe (Population of Problem), 2. Tema (Interest) og 3. Kontekst (Context). Tabell 2 gir en oversikt over søketermene som ble valgt for vår kunnskapsoppsummering av tegnspråkopplæring i barnehager.

TABELL 2: Oversikt over kategorier og søketermer i PICO-skjemaet.

Kategorier	Norsk	Svensk	Dansk	Engelsk
1. Population	Døve Hørselshemmet Nedsatt hørsel Barn (under skolepliktig alder) Lærer * Pedagog *	Döva Hørsels-skadade Hörsel-nedsättning Barn Lärare Pedagog	Døve Hørehammet (høresvækket) Nedsat hørelse Børn Lærer Pædagog	Deaf Hearing Impaired Children (preschool) Teacher Educator
2. Interest	(Norsk) tegnspråk ¹⁸ Opplæring Undervisning Utdanning Didaktikk § 19 h i Lov om barnehager § 2.6 i opplæringsloven	(Svenskt) teckenspråk Undervisning Utbildning Didaktik	(Dansk) tegnsprog Undervisning Oplæring Uddannelse Didaktik	Sign Language Education Training Instruction Tuition
3. Context	Barnehage Spesial-barnehage	Barnehage Special förskola	Børnehave Special børnehave	Kindergarten Preschool Special kindergarten

* Lærer og pedagog er tatt med, da de i noen tilfeller er representanter for populasjonen «barn under skolepliktig alder» (f.eks. svarer på spørsmål om barna ved intervju og spørreundersøkelser).

Med dette som utgangspunkt, ble søkene gjennomført av bibliotekar fra Statped.

¹⁷ <https://libguides.murdoch.edu.au/systematic/PICO> Lesedato 15.01.2020.

¹⁸ Vi har her kun fokus på henholdsvis norsk, svensk og dansk tegnspråk. I både Norge, Sverige og Finland er samiske tegnspråk i bruk. Vonen (2012) viser til Hoyer og Alanne (2008, s. 3-4): «I Sverige och i Finland använder de samiska teckenspråkiga svenskt respektive finskt teckenspråk, medan de teckenspråkiga samerna i Norge använder ett norskt teckenspråk med påverkan från samiska» (hentet fra Vonen, A. (2012) Tegnspråk i Norden, *Språk i Norden*, side 11).

2.1.3. Gjennomføring av litteratursøket

Litteratursøket ble gjennomført i følgende databaser: Bibliotek.dk, DiVA, Education source, ERIC, Idunn, Libris, Norart, Oria, Scopus og Web of Science.

Fullstendig oversikt over søk og treff vises i Tabell 3, mens søkeprosessen er vist i Figur 1. Eksempel på søk i vedlegg 1.

TABELL 3: Oversikt over søk og treff i de ulike databasene.

Database/Barnehage			
	Treff PiCo-kategori 1 + 2	Treff PICO-kategori 1 + 2+ 3	Totalt antall treff
Libris		1 ¹⁹	1
Bibliotek DK		0 ²⁰	0
Norart		7 ²¹	7
Diva		1 ²²	1
Oria		26 ²³	26
Web of Science	385 – 28 -24 ²⁴	29 - 4 - 3 ²⁵	3
EBSCO	2765–1056 -1053	959 – 453 - 452 ²⁶	876
Eric	290 – 29 - 29	45 – 8 - 8	8
Scopus		9 – 1 -1	1
Idunn	9		9
Totalt antall treff:			932
Totalt antall treff etter dublettsjekk			902

Bibliotekars kommentarer er markert som fotnoter i tabellen.

¹⁹ Må gjøres i ett søk – ikke mulig å kombinere i etterkant.

²⁰ Som over.

²¹ Som over.

²² Som over.

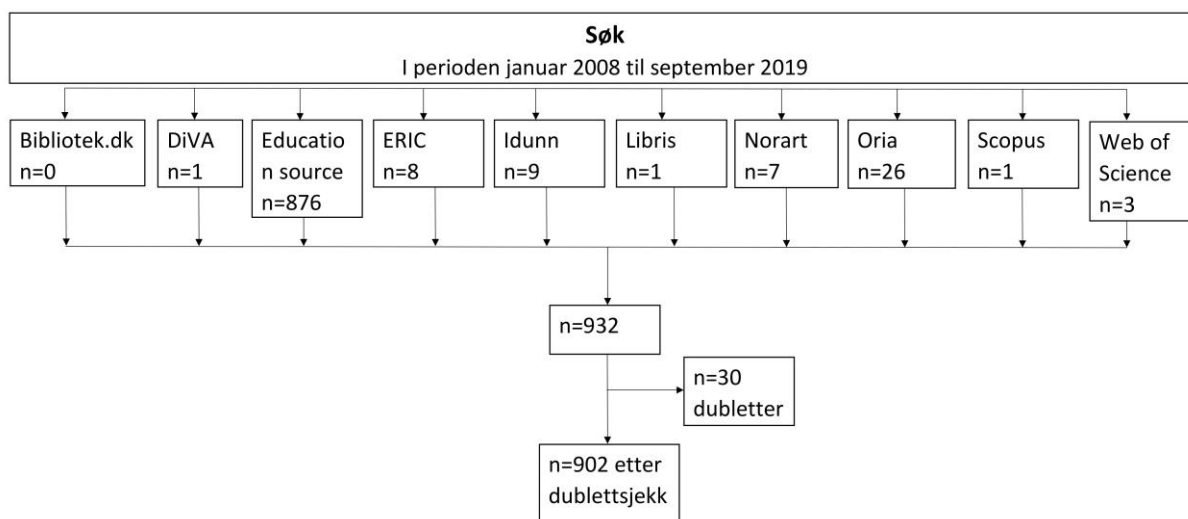
²³ Begrenset antall søkeord: minus barnehage.

²⁴ Inkludert 2-1, 2-2 og 2-3.

²⁵ Inkludert 3-1, 3-2 og 3-3.

²⁶ 902 etter dublettsjekk.

FIGUR 1: Oversikt som viser søkeprosessen og antall treff i de respektive databasene.

2.1.4. Registrering av treff

Som vist i tabellen over, var resultatet av søkeprosessen at vi stod igjen med 902 treff etter at det var gjort en dublettsjekk. Tittel og sammendrag ble lastet ned i et Endnote-bibliotek. Der fikk vi også tilgang til opplysninger om forfatter(e), årstall, og kilde (tidsskrift, bok, annet). Dette materialet lå til grunn for det videre arbeidet med å lese og vurdere litteraturen.

2.1.5. Vurdering og utvelgelse av studier

Det videre arbeidet med å vurdere og velge ut studier som skulle inkluderes i den videre analyseprosessen følger i korte trekk følgende trinn:

1. Førstegangsvurdering. Først ble det gjort en gjennomgang og førstegangsvurdering av alle søkeresultatene. Vurderingene bygget på kategoriene i PICO-skjemaet; det vil si at vi i denne fasen hadde mest fokus på hva som var tema, målgruppe og kontekst i de respektive søketreffene. Litteratur som ut fra denne gjennomgangen ble vurdert som relevant, ble inkludert i det videre arbeidet. Øvrig litteratur ble ekskludert.
2. Andregangsvurdering. Deretter ble den litteraturen som var inkludert i førstegangsvurderingen lastet ned i fulltekst. Tekstene ble lest og det ble gjort

en ny vurdering av om de tilfredsstilte de inkluderingskriteriene som er beskrevet på side 9. Litteratur som tilfredsstilte inkluderingskriteriene ble inkludert. Øvrig litteratur ble ekskludert. Alle søketreffene som ble vurdert i denne runden ble registrert i egen logg som også inneholder begrunnelse for vurderingen av om studien skulle inkluderes eller ekskluderes (vedlegg 2).

2.1.6. Førstegangsvurdering

Gjennomgangen av de 902 søketreffene ble av praktiske årsaker fordelt mellom de to FoU-rådgivere som skulle vurdere litteraturen. Til grunn for kategoriseringen lå en vurdering av tittel og eventuelt ingress i henhold til målgruppe, tema og kontekst. Det er en svakhet at ikke begge rådgiverne gikk gjennom alle treffene hver for seg. Dette ble løst ved at rådgiverne kun kategoriserte litteratur som åpenbart tilfredsstilte inkluderingskriteriene i kategoriene «inkludert» eller «ekskludert». De som vi var usikre på, ble lagt i en egen mappe og gjennomgått i fellesskap.

- Inkludert i første runde: 17 studier ble direkte plassert i kategorien «inkludert» i første runde.
- Ekskludert i første runde: Litteratur som helt åpenbart ikke tilfredsstilte inkluderingskriteriene som var satt for denne runden, ble kategorisert som «ekskludert». Dette dreide seg om totalt 859 studier.
- Vurdert i fellesskap i første runde: Søketreff som en eller begge av rådgiverne var usikre på om var relevant eller ikke, ble plassert i en egen kategori, («felles vurdering»). Det var 26 søketreff i denne kategorien. Denne litteraturen, som bestod av både bøker, rapporter og artikler, ble diskutert og vurdert av begge rådgiverne i fellesskap. Av de 26 søketreffene som ble vurdert av rådgiverne i fellesskap, ble fem studier vurdert som relevante. Disse fem ble, i tillegg til de 17 søketreffene som allerede var inkludert, tatt med i det videre arbeidet med å lese og vurdere studienes kvalitet og relevans.

Etter den første runden satt vi igjen med 22 treff som ble vurdert som relevante med tanke på tema, målgruppe og kontekst. Noen av disse artiklene var fra Skandinavia og noen fra land utenfor Skandinavia. Ettersom materialet var så begrenset, valgte vi å ha med oss alle de 22 artiklene i det videre analysearbeidet.

2.1.7. Andregangsvurdering av inkluderte studier

Alle de 22 søketreffene som ble inkludert i første runde, ble deretter hentet ut i fulltekst for andregangsvurdering. Dette arbeidet ble gjort av de to rådgiverne i fellesskap.

Beskrivelser av disse er loggført i vedlegg 2. Andregangsvurderingen bygger på en grundigere vurdering av studiens relevans, om den oppfyller de inkluderingskriteriene som er beskrevet på side 9 i denne rapporten, samt faglige vurderinger av studiens kvalitet. Siden de utvalgte artiklene er fagfellevurderte av andre forskere innen samme forskningsfelt, har de allerede vært igjennom en prosess for kvalitetskontroll. Vi har derfor valgt å ikke overprøve fagfellenes vurderinger. Den litteraturen som ikke var fagfellevurdert, ble ekskludert.

Gjennomgangen viste at det var få treff på skandinavisk litteratur blant søketreffene i første runde av litteratursøket. Vi valgte derfor å utvide søket til også å omfatte all engelskspråklig litteratur som etter vår vurdering bidro med kunnskap som ikke er kulturspesifikk. Resultatet var at fire av artiklene som er inkludert i litteratursøket omhandler studier fra land utenfor Skandinavia - de resterende er norske.

Etter denne gjennomgangen stod vi igjen med syv artikler som ble vurdert som relevante og av en slik kvalitet at vi tok dem med oss i de videre analysene. Disse artiklene er inkludert:

1. Arnesen, K., Enerstvedt, R. T., Engen, E. A., Engen, T., Høien, G. & Vonen, A. M. (2008) The Linguistic Milieu of Norwegian Children with Hearing Loss. *American Annals of the Deaf*, 153(1), 65-77.
2. Golos, D. B. (2010). Deaf children's engagement in an educational video in American Sign Language. *American Annals of the Deaf*, 155(3), 360-368.
3. Kristoffersen, A.-E. & Simonsen, E. (2014). Exploring letters in a bimodal, bilingual nursery school with deaf and hearing children. *European Early Childhood Education Research Journal*, 22(5), 604-620.
4. Mitchiner, J., Batamula, C. & Kite, B. J. (2018). Hundred Languages of Deaf Children: Exploring the Reggio Emilia Approach in Deaf Education. *American Annals of the Deaf*, 163(3), 294-327.
5. Pizzo (2013). Vocabulary Instruction for the Development of American Sign Language in Deaf children: An investigation into Teacher Knowledge and Practice. *Sign Language Studies*, 18(2), 238-265.
6. Simonsen, E., Kristoffersen, A.-E., Hyde, M. B. & Hjulstad, O. (2009). Great Expectations: Perspectives on Cochlear Implantation of Deaf Children in Norway. *American Annals of the Deaf*, 154(3), 263-273.
7. Valente, J. (2017). Rethinking Inclusion as Mundanity: Insights from an Experimental Bilingual Kindergarten Classe LSF at École Maternelle Gabriel Sajus in France. *Early Childhood Education Journal*, 34(1), 100-109.

Oversikt over de enkelte studienes målsetting, forskningsdesign og metode er gitt i vedlegg 3. En nærmere presentasjon av de syv artiklene vil bli gitt i del 3, *Resultater – Inkluderte artikler*.

2.1.8. Dataekstraksjon

De syv artiklene ble deretter analysert av to rådgivere hver for seg. Målet var å trekke informasjon som er relevant for å kunne gjøre en oppsummering og analyse av tilgjengelig forskningsbasert kunnskap som dreier seg om tegnspråkopplæring i barnehagekontekster.

Følgende informasjon ble trukket ut: bibliografiske data (tittel, abstrakt, forfatter(e), årstall, type kilde (tidsskrift, bok, annet), nasjonalitet, tema, problemstilling, kontekst, deltakere (alder, rolle, antall), forskningsdesign, anvendte metoder/analyser, resultater og forfatterens konklusjoner. På grunnlag av dette gjorde rådgiverne hver for seg en vurdering av hva den enkelte artikkel hadde å bidra med når det gjelder å besvare forskningsspørsmålet: «*Hvilken forskning foreligger om tegnspråkopplæring i barnehage?*»

I neste del presenteres resultatene fra disse analysene.

3. Resultater – Inkluderte artikler

Her følger en presentasjon av de syv inkluderte vitenskapelig arbeidene. Dette er alle studier som belyser ulike sider ved spørsmålet om hvilke praksiser som finnes for tegnspråkopplæring i barnehager i Norge og internasjonalt. Studiene presenteres i alfabetisk rekkefølge etter navn på forfatter. For hver studie gir vi en kort introduksjon til tema, fulgt av en presentasjon av forfatterens problemstilling, metode, resultat og konklusjon. Til slutt gir vi vår vurdering av studiens relevans for problemstillingen.

3.1. Arnesen, Enerstvedt, Engen, Engen, Høien og Vonen (2008) Norske barn med hørselstap sitt språkmiljø

Artikkelen bygger på en sluttrapport fra et prosjekt og er en kvantitativ kartleggingsstudie gjennomført i Norge.

Problemstilling: Hensikten med denne studien var å beskrive de lingvistiske miljøene for norske elever med hørselstap, med særlig blick på omfang og spekter av språk og andre kommunikasjonsformer som blir brukt hjemme og på skolen. Hovedfokus var på barn i skolealder, men tidlig barndom og barnehagealder er også omtalt i artikkelen.

Metode: Utvalget omfattet 213 hørselshemmede barn i alderen 8-17 år (113 gutter og 100 jenter) rekruttert fra alle døveskolene i Norge. I tillegg ble det rekruttert døve barn fra ordinære skoler. Data ble samlet inn ved hjelp av spørreskjema og intervju, hvor foreldre, lærere og barn ble bedt om å vurdere ulike sider ved barnets språkmiljø hjemme og på skolen.

Resultat: På spørsmål om hva som var den første kommunikasjonsformen som ble brukt i kommunikasjon med barnet svarte 68% av foreldrene at det var norsk talespråk – bare to prosent brukte norsk tegnspråk. På spørsmål om hva de anså som barnets førstespråk, svarte 40% av foreldrene at det var norsk talespråk og 32 % at det er norsk tegnspråk. Studien viste at det var en mismatch mellom foreldre/læreres oppfatning av barnets førstespråk og det språket de selv brukte i kommunikasjon med barnet. De opplevde selv å ikke ha god nok kompetanse på tegnspråk. Lærernes egen hørselsstatus påvirket også hvilket språk de brukte i kommunikasjon med barnet.

Konklusjon: Forfatterne peker på at det er vanskelig for hørende nærpå personer å vurdere hva som er døve barns førstespråk. Det er også vanskelig for nærpå personer (både hjemme og i barnehage) å lære seg tegnspråk godt nok til å være gode språkmodeller. De konkluderer med at det må tilbys full tilgang til begge språk (talespråk og tegnspråk = tospråklig tilnærming). Det er essensielt for døve barn å ha tidlig tilgang til effektiv og tospråklig kommunikasjon.

Studiens relevans: Artikkelen inneholder data med informasjon om barnehagealder og er derfor relevant, selv om utvalget er barn i alderen 8-17 år. Artikkelen beskriver den første kommunikasjonsformen som ble brukt i kommunikasjon med barnet og viser at det er en mismatch mellom barnets førstespråk og det språket som blir brukt i den tidlige kommunikasjonen med barnet. Studien viser at nærpersoner opplevde å ikke ha tilstrekkelig kompetanse på tegnspråk. Dermed manglet de grunnleggende forutsetning for å være gode språkmodeller og for å kunne legge til rette for gode språkmiljø. Lærernes egen hørselsstatus påvirket hvilket språk de brukte i kommunikasjon med barnet. Bildet som trer frem, er at barna fikk varierende språklig erfaring fra norsk talespråk (som barna hadde begrenset tilgang til) til norsk tegnspråk (optimalt tilgjengelig). Forfatterne viser til kritiske perioder og stiller relevante spørsmål ved om barnet blir godt nok eksponert for norsk tegnspråk til at det støtter barnets utvikling av dette språket.

3.2. Golos (2010)

Døve barns engasjement i en opplæringsvideo i amerikansk tegnspråk

Dette er en deskriptiv kvantitativ studie om bruk av video i tegnspråkopplæringen for døve barnehagebarn i USA.

Problemstilling: Målet for studien var å utforske døve barnehagebarns engasjement mens de ser på en opplæringsvideo i amerikansk tegnspråk, American Sign Language (ASL), med utgangspunkt i følgende problemstillinger: 1. i hvilken grad engasjerer døve barn seg i tegnspråklig opplæringsvideo, 2. hvordan endrer engasjementet seg ved gjentatte gjennomsyn av samme video, og 3. varierer engasjementet i henhold til barnets tegnspråkferdigheter?

Metode: Studien ble gjennomført i en spesialbarnehage for døve (hvorav de fleste med døve foreldre) og tre ordinære barnehager med både døve og hørende (10-15 barn i hver gruppe) og hvor lærerne kommuniserte med bruk av totalkommunikasjon. Utvalget besto av 25 døve barnehagebarn i alderen 3-6 år (15 gutter og 10 jenter). Barna fikk se en 43 minutter lang video med fokus på innlæring av ord og begreper, tre ganger i løpet av en uke. Ti målord ble inkorporert i videoen og målt. Videoen inneholdt også døvekultur og døve rollemodeller. Det ble gjort videoanalyser med frekvensregistrering av barnas bevegelser, slik som peking, fingerstaving og bruk av håndtegn. Frekvensanalysene ble gjort både innafor hver videoøkt og på tvers av øktene, og nivået på ferdigheter i tegnbruk ble vurdert. På denne måten studerte de i hvilken grad barna engasjerte seg i den tegnspråklige opplæringsvideoen, hvordan engasjementet endret seg ved gjentatte gjennomsyn av samme video, og hvor vidt

engasjementet varierte i henhold til barnets tegnspråkferdigheter. Alle, også de hørende barna så samme video tre ganger i løpet av en uke.

Resultat: Resultatene viste at det er mulig for barn som ikke kan tegnspråk å forstå en historie på tegnspråk hvis tegnspråket suppleres med konkret visuell støtte. Barna forstod mer og mer for hver gang videoen ble vist, og økningen i bruk av tegn (målord) økte med hele 287 %. Både de døve og hørende barna engasjerte seg i videoen, både talespråklig og med tegn. Jo mer de engasjerte seg, jo mer brukte de målordene. Studien viste at bruk av video på denne måten er en egnet metode for å fremme tegnspråkopplæring hos døve barn, også de som har vært lite eksponert for tegnspråk.

Konklusjon: Forfatteren konkluderte med at det er mulig for barn som ikke har vært eksponert for tegnspråk å forstå og lære av en tegnspråklig video uten lyd/talespråk. Særlig døve barn som ikke går i barnehage med andre døve barn, vil profittere på å få tilgang til både tegnspråk og døvekultur ved å se på videoer der det brukes tegnspråk. Bruk av video kan derfor fasilitere/støtte døve barn med hørende foreldre sine tegnspråklige ferdigheter. Det er essensielt for døve barn å bli tidlig eksponert for tegnspråk (særlig med tanke på tegnspråkferdigheter og leseferdigheter). At hørende barn også ser på – og profitterer på - slike videoer, er viktig med tanke på felles kommunikasjon og inkluderende fellesskap.

Studiens relevans: Studien viser at det er mulig for barn som ikke har vært eksponert for tegnspråk å forstå og lære av en tegnspråklig video uten lyd/talespråk. Særlig døve barn som ikke går i barnehage med andre døve barn, vil ha nytte av å få tilgang til både tegnspråk og døvekultur ved å se på videoer der det brukes tegnspråk. Video kan dermed brukes til å fasilitere/støtte døve barn med hørende foreldre sine tegnspråklige ferdigheter. At hørende barn også ser på – og profitterer på - slike videoer, er viktig med tanke på felles kommunikasjon og inkluderende fellesskap. Bruk av digitale læremidler i tegnspråkinnlæring i barnehagen er relevant.

3.3. Kristoffersen & Simonsen (2014)

Utforsking av bokstaver i en bimodal, tospråklig barnehage med døve og hørende barn

Dette er en kvalitativ studie gjennomført i en norsk tospråklig barnehage for døve og hørende barn. Temaet er utforsking av bokstaver i henhold til rammeplan for barnehagen.

Problemstilling: Studien ser på hvordan visuelle og auditive stimuli brukes i introduksjon av bokstaver for døve og hørende barn og tar utgangspunkt i følgende problemstillinger: 1) Hvordan blir bokstaver introdusert til barn i en bimodal barnehage? 2) Hvordan utforsker barn bokstaver i frilek?

Metode: Utvalget var en gruppe på 12-16 hørende og døve barn i alderen 2-5 år i en bimodal barnehage. Det ble gjort video-observasjoner av både voksenstyrte aktiviteter (samlingsstund) og hvordan barna utforsket bokstaver i frilek, samt feltnotater og intervjuer med pedagoger og styrere.

Resultat: Resultatene viste at bokstaver hovedsakelig ble introdusert av de voksne, som en systematisk aktivitet i samlingsstund. Bokstavene ble introdusert auditivt (med vekt på forbindelsen mellom lyd og bokstav) og visuelle ressurser (f.eks. håndform) ble i mindre grad tatt i bruk. I frilek var barna ivrig etter å utforske bokstaver på egen hånd. Hørende og hørselshemmede utforsket bokstavene hver for seg – sjelden sammen. Men, mens hørende barn tok i bruk mange, både auditive og visuelle, ressurser i sin bokstavutforsking, stod døve barn igjen med begrensede ressurser, i hovedsak visuelle, i sin utforsking av bokstaver.

Konklusjon: Forfatterne konkluderte med at det har stor betydning for døve barn hvordan tekstkompetanse blir kontekstualisert, konseptualisert og implementert i barnehagen. De argumenterte for at mer bevissthet på hvordan visuelle ressurser kan brukes, vil utgjøre et felles grunnlag for deltakelse og interaksjon i en bimodal setting. Utforsking av håndformer kan også brukes til å utforske bokstaver – men ble i liten grad tatt i bruk. Samlingsstund har en klar struktur og forutsigbarhet som døve barn profiterer på: de deltok i aktiviteten på samme måte som, men ikke sammen med, hørende jevnaldrende – og hadde noe interaksjon med lærer. Utfordringen er hvordan man kan legge til rette tidlige erfaringer knyttet til tekst, lesing og skriving (litterasitetserfaringer) for døve barn i barnehagen.

Studiens relevans: Å starte på skolen med tekstkompetanse er viktig for alle barn, særlig for døve barn som har spesielle utfordringer i sin lese- og skriveinnlæring. I skolen er det læreplaner som innebærer at tegnspråkopplæring og norsk skriving/lesing er tett forbundet. I barnehagen finnes ingen læreplaner som formaliserer tegnspråkopplæringen og knytter an til den forberedende lese- og skriveinnlæringen. Studien viser at både døve og hørende barn profiterer på at både fonologisk- og visuell (håndformer) bevissthet vektlegges i bokstavinnlæringen. Derfor bør bruk av visuelle virkemidler (håndform) i barnehagen bør tas i bruk i større grad enn det som blir gjort.

3.4. Mitchiner, Batamula & Kite (2018)

Døve barns hundre språk: en utforsking av Reggio-Emilia-tilnærming i opplæring av døve

Dette er en etnografisk studie med fokus på Reggio-Emilia-pedagogikk i opplæring av døve barn i USA. Det rettes spesifikt blikk på prinsippet om barns «hundre språk» og ulike måter å uttrykke seg og kommunisere på, og hvordan dette prinsippet kan ligge til grunn for døve barns deltakelse og kommunikasjon i fellesskapet.

Problemstilling: Forfatterne ville undersøke hvorfor og hvordan prinsipper fra Reggio-Emilia brukes i opplæringen av døve barn.

Metode: Utvalget besto av 73 barnehagebarn og 9 førskolelærere. Disse representerte barnehagegruppene i to bimodale (amerikansk tegnspråk / engelsk) skoler for døve barn. Disse skolene hadde brukt Reggio-Emilia i minst 5 år. Det var fire grupper på hver skole: 1) 48 barn i alderen 0-6 år og 2) 25 barn i alderen 0-7 år. Det ble gjort videoobservasjoner av gruppen, bruk av foto, fokusgruppeintervju med lærere, rektor og familiemedlemmer. Det ble gjort observasjoner en dag i hver gruppe dvs. totalt fire dager observasjoner på hver skole og en dag med intervjuer.

Resultat: Resultatene viste at lærerne hadde stor betydning som språkmodeller. De var kontinuerlig i språklig interaksjon med barna, og barna ble møtt/respektet som tospråklige og kompetente og deres muligheter og interesser ble anerkjent. Det var en kultur for likeverdighet og kompetanse for døve barn. Læreren observerte, støttet og dokumenterte barnas læringserfaringer. Materialet og de fysiske omgivelsene stimulerte barna til å gi uttrykk for sine opplevelser og erfaringer. «Deafspaces», dvs. miljø som er tilpasset døves kultur og kommunikasjonsform (god sikt og lysforhold, lave møbler) støttet opp under barnas deltakelse, kommunikasjon og felles læringserfaringer. Lærerne brukte videoopptak av barna aktivt som utgangspunkt i sin kommunikasjon med barna. Barna kunne også ta disse med hjem og se dem sammen med familien – et godt grunnlag for samtale og å lære tegn av hverandre.

Konklusjon: Forfatterne konkluderte med at Reggio Emilia er en god tilnærming i opplæringen av døve barn. De mener også at erfaringene fra Reggio Emilia-barnehagene demonstrerer den kraft døve barn har til å bygge selvtillit og til å uttrykke sine tanker og ideer.

Relevans: Studien handler ikke direkte om tegnspråkopplæring, men lærerens rolle, fysisk miljø og holdning til døve barn i generell opplæring, der språk inngår som en del av helheten. Studien viser at Reggio Emilia tilnærmingen er en god tilnærming i opplæringen av døve barn og trekker særlig frem tre forhold: 1. barna blir inspirert og motiverte til å utforske det som interesserer dem, 2. barna ble oppmuntret til å gi uttrykk for sine tanker og ideer på mangfoldige måter og 3. ha tilgang til felles læringserfaringer.

3.5. Pizzo (2013)

Vokabularinnlæring for utvikling av amerikansk tegnspråk hos døve barn: En undersøkelse av læreres kunnskap og praksis

Dette er en kvalitativ multicase-studie på gruppenivå, gjennomført i to barnehagegrupper i USA. Studien utforsker hva som karakteriserer barnehagelæreres undervisning for å styrke ordforrådet til døve barn.

Problemstilling: Hva kjennetegner vokabularinnlæringen i barnehager for døve barn som har amerikansk tegnspråk (American Sign Language, ASL) som førstespråk?

Metode: Utvalget var to barnehagegrupper, henholdsvis *preschool* (6 barn i alderen 2-5 år) og *kindergarten* (10 barn i alderen 5-6 år)²⁷, rekruttert fra en tospråklig (ASL/engelsk) skole i USA. Personalet i begge barnehagegruppene jobbet med utgangspunkt i Reggio-Emilia-filosofien. I hver barnehagegruppe var det to førskolelærere, hvorav den ene selv var döv. Disse var informanter og gjennomførte spørreskjema og semistrukturert intervju. De deltok også på en refleksjonsrunde hvor videoopptakene dannet grunnlag for refleksjon over egen undervisningspraksis. Innsamlede data ble tolket i forhold til prinsipper fra Reggio Emilia-pedagogikken og Graves (2006) sitt 4-delte program for begrepsundervisning: 1. Legge til rette for hyppige og varierte språkerfaringer, 2. Lære enkeltord, 3. Undervise i ordlæringsstrategier og 4. Fremme språklig bevissthet.

Resultat: Funnene viste at Graves (2006) elementer i programmet for styrking av barnas ordforråd lå til grunn for lærernes undervisning. Det viste seg også at lærerne tok i bruk spesifikke strategier som er lingvistisk relevante for ASL og andre visuelle språk. Kunnskap om elevenes språkkompetanse og innholdet i læreplanene utgjorde et beslutningsgrunnlag for lærernes planlegging og gjennomføring av opplæringen. De underviste barna i individuelle tegn, tegnspråklige strategier, tegnspråklig bevissthet – og tok utgangspunkt i det enkelte barns kompetanse, språklige ferdigheter og interesser. De uttrykte dermed en barnesentrert tilnærming i tråd med Reggio Emilia-pedagogikk. De la også vekt på å skape et rikt og varierende språkmiljø slik at barna lærte nye ord gjennom å lytte, snakke, lese og skrive. De anvendte en lekebasert strategi bygget på antagelsen om at barn lærer best ved å bruke språket i frilek. Digitale verktøy ble brukt aktivt: I stedet for å avbryte barns lek for å gi instruksjoner med tanke på å styrke barnets ordforråd, tok de heller opptak av situasjonen og snakket med barnet om det som skjedde i etterkant av situasjonen. I tråd med Vygotskys teori om den proksimale utviklingszone, modellerte lærerne barnets språk til et litt høyere nivå enn barnets utgangspunkt. Lærerne brukte også døve rollemodeller, enten som gjester i gruppen eller på video, som modellerte språket og viste nye tegn.

Konklusjon: Studien viser hvordan lærere, innenfor rammen av språkinnlæring til hele barnegruppen, la til rette for individuelle barns språkinnlæring ved å tilpasse stoffet og aktivitetene til barnets språklige kompetanse og interessefelt. Lærerne tok også i bruk spesifikke strategier for å fremme tegnspråk og visuelle uttrykk i tråd med Reggio Emilia-pedagogikk. I tillegg til Graves 4-delte vokabularprogram, brukte de strategier som er spesifikke for amerikansk tegnspråk (ASL).

²⁷ *Preschool* er vanligvis 2-5 år og *kindergarten* 5-6 år i USA, ifølge Wikipedia.

Studiens relevans: Dette er en praktisk-pedagogisk rettet studie av hvordan lærere kan legge til rette for tegnspråkopplæring gjennom å ta i bruk Reggio Emilia-pedagogikk og strategier for språkinnlæring generelt og tegnspråk spesielt. Den viser hvilken rolle døve læreres kompetanse og erfaringer har for å skape engasjement og styrke barnas ordforråd. I tillegg viser den hvordan de tar i bruk digitale verktøy i dette arbeidet. Studien er meget relevant også for norske forhold.

3.6. Simonsen, Kristoffersen, Hyde & Hjulstad (2009) Store forventninger: Perspektiver på cochleaimplantat for døve barn i Norge

Artikkelen presenterer ulike perspektiver på cochleaimplantat (CI) for døve barn i Norge og viser til to nasjonale prosjekter med studier av kommunikasjonsmiljø for barn med CI i barnehager og skoler i Norge. Den første studien (1999-2001) var en kvalitativ studie som undersøkte kommunikasjonsbetingelsene i læringsmiljøet for 24 døve barnehagebarn og 19 døve elever fra grunnskoler og videregående skoler. Den andre studien (2004-2007) var en oppfølgingsstudie hvor de samme 24 barnehagebarna deltok. Majoriteten av barna gikk i lokale skoler, mens resten gikk i spesialskoler for døve. Det vises til at de to prosjektene er mer detaljert beskrevet i tidligere publikasjoner. Resultatene fra de to prosjektene drøftes i lys av historisk utvikling av utdanningssystemet for døve barn og det trekkes konklusjoner med betydning for fremtidig utdanningspolitikk og tilbud for døve barn og deres familier i Norge. De to prosjektene blir her presentert hver for seg som henholdsvis Studie 1 (1999-2001) og Studie 2 (2004-2007).

Studie 1

Problemstilling: En utforsking av kommunikative miljøer for barn i norske barnehager og skoler.

Metode: Utvalget besto av 24 døve barnehagebarn, samt 19 døve elever fra grunnskoler og videregående skoler. Barnehagebarna var i alderen 3-5 år og skoleelevene i alderen 6-19 år. Det ble gjennomført intervjuer med barn med CI, deres foreldre og lærere. Det ble videre gjort video-opptak av interaksjonsmønstre i barnehagen, med relaterte feltnotater.

Resultater: Videoanalysene av barns tilgang til kommunikasjon i gruppen viste store variasjoner mellom de ulike barnehagene og skolene, samt de profesjonelle som deltok i studien. Analyser av interaksjons- og deltakelsesmønstre viste at opplæringsmiljø som tilbød et mangfold av kulturelle verktøy som inkluderte både tegn- og talespråk, samt et spekter av fleksible kommunikasjonsformer, oppnådde høyere grad av deltakelse enn miljøer hvor det primært ble brukt talespråk. I sistnevnte tilfelle var døve barns deltakelse i læringsfellesskapene begrenset. Dette

var uavhengig av om det var voksenstyrte aktiviteter eller interaksjoner med jevnaldrende. Studien viste også at foreldre var mer opptatt av barns deltakelse i skole og familie enn av perfekte talespråklige ferdigheter.

Studie 2 (2004-2007)

Problemstilling: En utforsking av 1) Hvilke lingvistiske ressurser som var tilgjengelig for barna i læringsmiljøet, 2) hvilke muligheter og hindringer det var for læring i ulike opplæringsmiljø og 3) hvordan skoler betrakter barn med cochleaimplantat sine læringsmiljø.

Metode: Barna i utvalget var i aldersgruppen 7-11 år og gikk i 1.-5. klasse. 15 gikk i lokale skoler, 7 i døveskoler og 2 i spesialklasser for døve ved lokale skoler. Data-innsamlingen besto av videoobservasjoner og feltnotater fra klasseromsaktiviteter og interaksjoner, produkter fra barnas aktiviteter (for det meste skriftlig materiale), samt undervisningsmateriell. Det ble også gjort intervju med lærere.

Resultater: Studien avdekket ulike syn på bruk av språklig modalitet blant lærere og forskjeller i kommunikasjonspraksiser. Disse involverte norsk tale- og tegnspråk, så vel som ulike språkformer og modalitetsblandinger i læringsaktivitetene.

Konklusjon studie 1 og 2: Kvalitet i opplæringstilbudene er mer avhengig av barnets tilgang til læringsmiljøet enn av ett språk eller kommunikasjonsform. Miljøer med et mangfold av kulturelle kommunikasjonsformer oppnådde høyere grad av deltakelse enn miljøer hvor det bare ble brukt talespråk. I sistnevnte tilfelle var døve barns deltakelse i læringsfellesskapene begrenset. Selv om Norge har lange og sterke tradisjoner – og lovgiving – for tospråklig opplæring av døve barn, blir denne praksisen nå utfordret av at barn får cochleaimplantat og det legges stor vekt på talespråk. Studiene impliserer muligheten for et enhetlig perspektiv i nasjonal døveopplæring hvor visuell og auditiv modalitet ikke oppfattes som opposisjonell, men komplementær.

Studiens relevans: Studiene fokuserer i hovedsak på inkluderende fellesskap og deltakelse og tar for seg lite spesifikt om tegnspråkopplæring, bortsett fra henvisninger til rettigheter og fordelene med at barnet har tilgang til det kommunikative rommet som brukes i fellesskapet.

3.7. Valente (2017)

Om inkludering i hverdagen: innsikt fra en eksperimentell tospråklig barnehage i Frankrike

Artikkelen presenterer en kvalitativ case-studie. Studien er en del av en mer omfattende etnografisk tverrkulturell studie i Japan, Frankrike og USA. Det er en kvalitativ og longitudinell studie (over tre år).

Problemstilling: Studien utforsker språklig sosialisering og tidlige læringserfaringer for døve tospråklige barnehagebarn i bimodale kontekster og hvor det er døve pedagoger. Det utforskes blant annet hvordan tospråklige praksiser bidrar til inkludering.

Metode: Case-studie i en eksperimentell tospråklig/bimodal (tegn og tale) barnehagegruppe for både døve og hørende barn (barnas alder ikke oppgitt). Den overordnede studien består av videoobservasjoner og intervjuer med lærere og rådgivere. Case-studien det rapporteres fra her er basert på observasjon og videoanalyse av en konkret lek-situasjon som viser samhandling og kommunikasjon mellom barn seg imellom og hvordan pedagog påvirker dette.

Resultat: Studien viser eksempler på voksnes bruk av både talespråk og tegnspråk i kommunikasjon med døve og hørende barn og demonstrerer hvordan tilgang til en felles kommunikasjonsform gjennom hybrid språkpraksis er en viktig forutsetning for inkludering. Studien peker på at en fordel ved å ha døve voksne tilsatt er at det gir større forståelse, blant annet ved at det blir vanskeligere å overse døve barns kommunikative behov.

Konklusjon: Forfatteren konkluderte med at reell inkludering er avhengig av at døve barn har full tilgang til det kommunikative miljøet i fellesskapet. Det vil si at hverdagslige samhandlinger hvor man lykkes i kommunikasjonen og barna både opplever å lykkes i å bli forstått og støttet er «ekte» læringserfaringer. Forfatteren argumenterer mot at gjengse antagelser om inkludering, hvor døve barn plasseres sammen med hørende barn og voksne, ofte fører til isolasjon av de døve barna heller en inkludering. Han argumenterer videre for at hybrid språkpraksis gir best muligheter for tilgang til kommunikative fellesskap og felles læringserfaringer

Studiens relevans: Studien viser betydningen av at døve og hørende barn lærer å kommunisere med hverandre. Reell inkludering av døve barn i fellesskap er avhengig av at døve barn har full tilgang til det kommunikative rommet som etableres av fellesskapet. Bimodale læringsfellesskap gir gode vilkår for døve barns deltakelse i hverdagslige samhandlinger hvor de opplever å være reelle deltakere og bli forstått og støttet slik at de får anledning til å gjøre seg reelle læringserfaringer.

4. Sammenfatning og konklusjon

Målet med kunnskapsoversikten er å gjøre en oppsummering og analyse av tilgjengelig forskningsbasert kunnskap som dreier seg om tegnspråkopplæring i barnehagekontekster.

I denne delen vil vi først komme med noen mer overordnede betraktninger rundt resultatet av selve litteratursøket. Deretter vil vi se nærmere på hvilke kunnskapsbidrag de inkluderte studiene gir med tanke på å besvare forskningsspørsmålet som ligger til grunn for kunnskapsoversikten: «*Hvilken forskning foreligger om tegnspråkopplæring i barnehagen?*» Avslutningsvis gjøres noen refleksjoner om hva som bør være konsekvensene av den kunnskapen som denne kunnskapsoversikten har bidratt med.

4.1. Overordnede betraktninger

Etter å ha utvidet litteratursøket til også å omfatte all engelskspråklig litteratur som er publisert om temaet, satt vi igjen med totalt syv artikler som oppfylte de kriteriene som var satt med tanke på å sikre artiklenes relevans og kvalitet. De syv artiklene som til slutt ble inkludert i kunnskapsoversikten, er publisert i perioden 2008-2018 og er basert på studier i henholdsvis Norge, USA og Frankrike. Av disse er fem kvalitative og to kvantitative studier. Et slikt resultat gir grunnlag for å hevde at det foreligger lite forskningsbasert kunnskap som omhandler tegnspråkopplæring i barnehager ut fra nordiske og engelskspråklige artikler.

Kun tre av de syv artiklene som er inkludert er norske. Etersom både Norge, Sverige og Danmark har lange og sterke tradisjoner når det gjelder tospråklige opplæring av døve barn, hadde vi forventet at det ville foreligge mye skandinavisk litteratur om dette temaet. Forventningene ble styrket av at det som ofte omtales som «*den nordiske barnehagetradisjonen*» tilsier at disse landene generelt sett også har et sterkt fokus på inkluderende fellesskap i barnehagen. Selv om en dansk²⁸ og to svenske²⁹ publikasjoner inngikk i søketreffene i første runde, viste andregangsvurderingen at disse publikasjonene ikke oppfylte inkluderingskriteriene for relevans og kvalitet. Vi må selvsagt ta høyde for at vi ikke har truffet godt nok med de svenske og danske søkeordene. Etersom vi fanget opp noen publikasjoner med de utvalgte søkeordene, kan dette imidlertid ikke være hele forklaringen på det totale fraværet av svensk og dansk litteratur. Dette indikerer at det er behov for mer forskning på dette området – særlig i de skandinaviske landene.

²⁸ Archbold & Vestberg (2012).

²⁹ Brunnberg & Fredriksson (2008) og Tonér (2016).

I det følgende presenteres hvilke kunnskapsbidrag de inkluderte studiene har å bidra med når det gjelder hvordan barnas behov for tegnspråklig opplæring ivaretas i barnehagene.

4.2. Litteratursøkets kunnskapsbidrag

De syv artiklene setter søkelys på ulike aspekter ved tegnspråkopplæring i barnehagen. I grove trekk kan man si at mens tre av artiklene mer spesifikt omhandler den innholdsmessige og strukturelle siden av språkarbeidet som sådan (for eksempel arbeid med ordforråd)³⁰, retter de resterende fire artiklene i større grad oppmerksomheten mot kvaliteten på det språkmiljøet som tilbys barn som får tegnspråkopplæring³¹. Et felles trekk synes imidlertid å være at samtlige artikler bygger på en grunnleggende antakelse om at barn tilegner seg språk ved å være aktive deltakere i miljøer der språket er i bruk. Samlet sett er det bildet som trer frem i den litteraturen som er inkludert i kunnskapsoversikten, at barn som skal ha tegnspråkopplæring i barnehagen må sikres tilgang til et språklig miljø der tegnspråk inngår som en naturlig del av den felles kommunikasjonen i gruppen.

Kunnskapsoversikten viser at det, både i Norge og internasjonalt, prøves ut ulike pedagogiske modeller og former for metodikk i tegnspråkopplæringen. Fra USA er det rapportert om positive erfaringer med implementering av Reggio Emilia-pedagogikken som grunnleggende filosofi i pedagogiske tilbud til barn med store hørselstap³². Når det gjelder den innholdsmessige siden av tegnspråkopplæringen, vises det til at barns tegnspråklige ordforråd kan økes gjennom bruk av digitale læremidler³³. Sistnevnte studie viser at økning i tegnspråklig ordforråd gjelder både for hørende og døve barn. I likhet med en annen studie, som argumenterer for at det er behov for høyere bevissthet på hvordan barnehagen tar i bruk visuelle ressurser i sitt arbeid med litterasitet³⁴, understrekes betydningen av tilrettelagte aktiviteter som kan utgjøre et felles grunnlag for deltakelse og styrke interaksjon mellom hørende og døve barn.

Innledningsvis i kunnskapsoversikten er det vist til at nyere barnehageforskning viser at barns deltakelse i lek og samhandlinger med andre barn og voksne, er den viktigste kilden til barns språkinnlæring. Flere av artiklene som inngår i denne kunnskapsoversikten handler om barnas deltakelse i inkluderende fellesskap³⁵. Det vises for eksempel til at tegnspråk brukes i varierende grad i barnehager der det går

³⁰ Golos (2010), Kristoffersen & Simonsen (2014) og Pizzo (2013).

³¹ Arnesen m. fl. (2008), Mitchiner m. fl. (2018), Simonsen m. fl. (2009) og Valente (2017).

³² Mitchiner m. fl. (2018) og Pizzo (2013).

³³ Golos (2010).

³⁴ Kristoffersen & Simonsen (2014).

³⁵ Arnesen m. fl. (2008), Mitchiner m. fl. (2018) og Simonsen m.fl. (2009).

barn som kommuniserer på tegnspråk³⁶. I den forbindelse problematiserer forfatterne at barna, i de tilfellene de ikke har tilgang til felles kommunikasjon, står i fare for å bli ekskludert fra fellesskapet. Det vises til at mens hørende barn har tilgang til mange læringserfaringer gjennom å lytte, har døve barn begrenset tilgang via denne kanalen³⁷. Døve barn får dermed færre, og annerledes, læringserfaringer enn hørende barn. Det hevdes at både døve og hørende barn vil profittere på at både visuelle og auditive stimuli i større grad tas i bruk i barnehagene.

Flere av forfatterne er opptatt av hvordan barnehagemiljøet kan tilrettelegges fysisk og pedagogisk med tanke på å sikre at barn som kommuniserer på tegnspråk får muligheter til å gjøre seg reelle læringserfaringer sammen med andre barn³⁸. Co-enrollment, det vil si grupper hvor det er mer enn ett hørselshemmet barn i en gruppe med hørende barn, er kontekst i de fleste av artiklene³⁹. Det vises til at miljøer der et mangfold av kommunikasjonsformer er i bruk, oppnår høyere grad av deltakelse enn miljøer der felles kommunikasjon primært foregår på talespråk. Dette er innspill som er særlig relevant for døve barn som går i barnehager med hørende barn, og som dermed kan stå i fare for å bli lite eksponert for tegnspråk i hverdagen. I den forbindelse vises det til at bruk av digitale tegnspråklige læremidler i barnehagen kan bidra positivt både til det enkelte barns (tegn-)språklige utvikling, og til felles kommunikasjon og mer deltakelse i barnehager der det går både hørende og døve barn⁴⁰.

Flere av forfatterne argumenterer for at tospråklighet er viktig for døve barns språkutvikling⁴¹. I Rammeplan for barnehagen understrekes betydningen av at det språket som barnet skal lære verdsettes positivt av omgivelsene. Slik verdsetting kan for eksempel komme til uttrykk ved at tegnspråk brukes konsekvent av voksne i barnehagen. Det avdekkes at sentrale nærpersoner ikke har tilstrekkelig tegnspråkkompetanse og at de heller ikke bruker tegnspråk i sin kommunikasjon med barna⁴². I slike tilfeller vil ikke voksne være i stand til å fungere som gode språkmodeller for barna. Det reduserer også deres forutsetninger for å kunne legge til rette for gode bimodale språkmiljø for barna. Samlet sett er dette funn som indikerer at barnas muligheter for å bli eksponert for tegnspråk kan være begrenset.

Kunnskapsoversikten har dermed bidratt med kunnskap som er viktig med tanke på å belyse situasjonen når det gjelder tegnspråkopplæring i barnehagen. Litteraturen som er inkludert i kunnskapsoversikten bidrar også med konkrete pedagogisk-metodiske innspill som er relevant med tanke på å styrke det fremtidige arbeidet med

³⁶ Arnesen m. fl. (2008), Kristoffersen & Simonsen (2014), Simonsen m. fl. (2009), Valente (2017).

³⁷ Kristoffersen & Simonsen (2014) og Mitchiner m. fl. (2018).

³⁸ Kristoffersen & Simonsen (2014), Mitchiner m. fl. (2018), Simonsen m. fl. (2009) og Valente (2017).

³⁹ Golos (2010), Kristoffersen & Simonsen (2014), Mitchiner m. fl. (2018), Pizzo (2013), Simonsen m. fl. (2009) og Valente (2017).

⁴⁰ Golos (2010).

⁴¹ Kristoffersen & Simonsen (2014), Mitchiner m. fl. (2018), Pizzo (2013) og Valente (2017).

⁴² Arnesen m. fl. (2008), Simonsen m. fl. (2009), Valente (2017).

å planlegge og legge til rette for barns deltakelse i gode språkmiljø i barnehagene. For eksempel er det interessant at et par av artiklene løfter frem Reggio Emilia-pedagogikken som en god ramme for å sikre døve barns deltakelse i fellesskapet – og dermed også for døve barns (tegn-)språkopplæring⁴³.

4.3. Avsluttende refleksjoner og konklusjoner

Innledningsvis i kunnskapsoversikten er det vist til at mangelen på tydelige rammer for innhold, omfang og organisering av den tegnspråkopplæringen som tilbys barn under opplæringspliktig alder i Norge, resulterer i at det er store variasjoner i de pedagogiske tilbudene som tilbys barn som får tegnspråkopplæring i barnehagen. Ettersom ingen av de syv artiklene som inngår i kunnskapsoversikten har fokusert på de mer formelle og organisatoriske sidene ved tegnspråkopplæring i barnehage, har kunnskapsoversikten lite å tilføre i denne sammenheng.

Det er imidlertid verdt å merke seg at samtlige av de artiklene som inngår i kunnskapsoversikten bygger på en grunnleggende erkjennelse av språkmiljøets betydning for barns språkutvikling. Det er derfor kritisk når flere av de studiene som ligger til grunn for artiklene, dokumenterer at barn som kommuniserer på tegnspråk i mange tilfeller ikke har tilgang til det kommunikative fellesskapet i barnehagen. På tilsvarende måte som opplæringsloven § 2-6 sikrer barn i grunnskolealder rett til opplæring *i* og *på* tegnspråk, er det mye som taler for at det er behov for å forankre barn under opplæringspliktig alder sin rett til deltakelse *i* tegnspråklige miljøer i barnehageloven. For å sikre større likeverdighet i de tilbudene som tilbys barna, bør det også utvikles noen felles retningslinjer for tegnspråkopplæringens omfang, innhold og organisering.

Innledningsvis i kunnskapsoversikten er det vist til at det i forarbeidene til Oens § 19 h sies at det er foreldrene som avgjør hva som skal være barnets førstespråk. En spesifikk utfordring i så måte, er at en av studiene som inngår i kunnskapsoversikten viser til et manglende samsvar mellom foreldres og læreres vurdering av hva som er barnets førstespråk og det språket de selv bruker i sin kommunikasjon med barnet⁴⁴. Det tilsier at det er behov for mer kunnskap om hvordan man kan sikre at barn får tilgang til et språkmiljø som ivaretar barnas behov for effektiv og tospråklig kommunikasjon så tidlig som mulig i barnets liv.

Kunnskapsoversikten indikerer at det foreligger lite forskningsbasert kunnskap som omhandler tegnspråkopplæring i barnehager. Dermed avdekkes at det er et stort behov for forskning på dette området. I kunnskapsoversikten vises det særlig til en mangel på skandinavisk litteratur. Det er tidligere argumentert for at de

⁴³ Mitchiner m. fl. (2018) og Pizzo (2013).

⁴⁴ Arnesen m. fl. (2008).

skandinaviske landene har mye til felles både når det gjelder innholdet i barnehagen (den nordiske barnehagetradisjonen) og anerkjennelsen av barns rett til tegnspråkopplæring og deltakelse i tospråklige miljøer. Dette tilsier at det kan være behov for et fremtidig samarbeid mellom de nordiske landene for å få frem forskning som er særlig relevant med tanke på nordiske forhold.

5. Referanser

Arnesen, K., Enerstvedt, R. T., Engen, E. A., Engen, T., Høien, G. & Vonen, A. M. (2008). The Linguistic Milieu of Norwegian Children with Hearing Loss. *American Annals of the Deaf*, 153(1), 65-77.

Goban: Forskningsprosjektet «*Gode barnehager for barn i Norge*». Hentet fra <https://goban.no/forskning/> Lesedato 10.01.2020.

Golos, D. B. (2010). Deaf children's engagement in an educational video in American Sign Language. *American Annals of the Deaf*, 155(3), 360-368.

Helsedirektoratet. Screening av hørsel hos nyfødte. Hentet fra <https://www.helsedirektoratet.no/retningslinjer/screening-av-horsel-hos-nyfodte> Lesedato 15.01.2020.

Kristoffersen, A.-E. & Simonsen, E. (2014). Exploring letters in a bimodal, bilingual nursery school with deaf and hearing children. *European Early Childhood Education Research Journal*, 22(5), 604-620.

Mitchiner, J., Batamula, C. & Kite, B. J. (2018). Hundred Languages of Deaf Children: Exploring the Reggio Emilia Approach in Deaf Education. *American Annals of the Deaf*, 163(3), 294-327.

Murdoch University. *Systematic Reviews - Research Guide Using PICO or PICO*. Hentet fra <https://libguides.murdoch.edu.au/systematic/PICO> Lesedato 15.01.2020.

NB-ECEC. *Skandinavisk forskning på barnehageområdet*. Hentet fra <https://www.nb-ecec.org/no> Lesedato: 10.01.2020.

Norges døveforbund. *Om tegnspråk*. Hentet fra <https://www.doveforbundet.no/tegnspak/hva> Lesedato 10.01.2020.

NOU (2015): Prop. 103 L (2015-2016). *Endringer i barnehageloven og opplæringslova*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.

Odelstingsproposisjon nr. 52 (2007-2008). *Om lov om endringer i barnehageloven (rett til plass i barnehage)*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.

Pizzo (2013). Vocabulary Instruction for the Development of American Sign Language in Deaf children: An investigation into Teacher Knowledge and Practice. *Sign Language Studies*, 18(2), 238-265.

Simonsen, E., Kristoffersen, A.-E., Hyde, M. B. & Hjulstad, O. (2009). Great Expectations: Perspectives on Cochlear Implantation of Deaf Children in Norway. *American Annals of the Deaf*, 154(3), 263-273.

Språkrådet. *Hva er tegnspråk?* Hentet fra <https://www.sprakradet.no/Sprakavare/Tegnsprakteiknsprak/Ofte-stilte-sporsmal-om-tegnsprak/hva-er-et-tegnsprak/> Lesedato 10.01.2020.

Statped (2019). *Kartlegging av tegnspråkopplæring i barnehage og grunnskole*. Rapport.

Utdanningsdirektoratet (2017). *Rammeplan for barnehagen*. Hentet fra <https://www.udir.no/rammeplan> Lesedato: 20.01.2020.

Valente, J. (2017). Rethinking Inclusion as Mundanity: Insights from an Experimental Bilingual Kindergarten Classe LSF at École Maternelle Gabriel Sajus in France. *Early Childhood Education Journal*, 34(1), 100-109.

Vonen, A. (2012). Tegnspråk i Norden. *Sprog i Norden*, 43(1). Hentet fra <https://tidsskrift.dk/sin/article/view/17159> Lesedato: 09.12.2019.

Vedlegg

Vedlegg 1: Eksempel på søk i ERIC

Søk i ERIC 18.09.2019

2008-d.d.

EndNote-mappe: [EndNote_Kunnskapsoversikt_TS_barnehage](#)

Søk	Søkeord	Antall treff
1	(deaf* OR (hearing* AND impair*)) (3764) AND child* (93749)	2044
2 ¹	(sign AND language) (1410) AND (teach* OR educat* OR training* OR instruction* OR tuition*) (388066)	1022
2 ²	(sign AND language) (1410) AND (didactic* OR curriculum*) (47774)	95
2 ³	(sign AND language) (12239) AND (teach* OR educat* OR training* OR instruction* OR tuition*) (1922028) AND (didactic* OR curriculum*) (160228)	94
3	(kindergar* OR preschool*) (19074) OR (special* AND kindergar*) (691) (Denne dekkes i første søket på « kindergar* »)	19074
4	1 AND 2 ¹ 1 AND 2 ² 1 AND 2 ³	290 29 29
5	1 AND 2 ¹ AND 3 1 AND 2 ² AND 3 1 AND 2 ³ AND 3	45 8 8

Tallene i parentes er antall treff på søkeordet/søkeordene i strengen. Eks. [child*](#) ga 983489 treff.

Referansene i 2² og 2³ er de samme som i søket fra grunnskole.

Vedlegg 2: Beskrivelse av de 22 søketreffene som ble inkludert i første runde

Litteratur som ble hentet ut i fulltekst og vurdert av FoU-rådgiverne i fellesskap. Litteratur som tilfredsstillter inkluderingskriteriene inkluderes - øvrig litteratur ekskluderes. Vurderingene er begrunnet og konklusjon er markert med gult.

	Tittel	Vurdering	Inkluderes/ ekskluderes
Bøker			
1	Archbold, S. & Vestberg, P. (2012). <i>Undervisning af børn med høretab efter cochleaimplantering</i> . Herning: Special-pædagogisk forlag.	Dansk. Archbold (2012), oversatt av Vestberg. Fokuset er på lytte- og talespråklig opplæring av barn med ci.	Ekskluderes Tema ikke relevant
2	Knors, H. & Marschark, M. (2018). <i>Evidence-Based Practices in Deaf Education</i> . Oxford University.	Nederlandsk/britisk. Boken handler om døve barns diversitet og deres sosiale og kognitive utfordringer knyttet til språk, lesing og læring. Lite om tegnspråkopplæring.	Ekskluderes Hverken målgruppe, tema eller kontekst relevant
Rapporter/masteroppgaver/kronikker			
3	Brunnberg, E. & Fredriksson, J. (2008). Kattungen: En förskola för alla med teckenspråket som grund. <i>DHB-dialog.</i> , 35(1), 10-11.	Svensk. Tidsskriftartikkel. Ikke fagfelleverdert.	Ekskluderes Ikke fagfelleverdert
4	Kirkehei, I., Myrhaug, H. T., Garm, N., Simonsen, E. & Wie, O. B. (2011). <i>Kommunikasjonsformer for barn med cochleaimplantat</i> . Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten.	Norsk. Forskningsgjennomgang vedrørende effekt av ulike kommunikasjonsformer for barn med ci. Konkluderer med at studienes kvalitet varierer og at resultatene har begrenset overføringsverdi til norske forhold.	Ekskluderes Hverken tema eller kontekst relevant.
5	Myren, H. U. (2013). <i>Tidlig innsats. Spesialpedagogisk hjelp til førskolebarn med cochleaimplantat</i> . Høgskulen i Volda	Norsk. Master om spesialpedagogisk tilbud til barn med cochleaimplantat. Fokus på språkvalg og habilitering i forhold til talespråk. Sier ikke noe om opplæring i bruk av tegn.	Ekskluderes Hverken tema eller kontekst er relevant.
6	Tonér, S. (2016). <i>Tecken: Ett verktyg för ökad kommunikation. Natur & kultur.</i>	Svensk. Om bruk av tegn som alternativ og supplerende kommunikasjon.	Ekskluderes Tema ikke relevant.
7	Brereton, A. E. (2010). Is teaching Sign Language in Early Childhood Classrooms Feasible for Busy Teachers and Beneficial for Children? <i>YC: Young Children</i> , 65(4), 92-97.	Amerikansk. Organisasjonen National Association for the Education of Young Children sitt tidsskrift. Ikke fagfelleverdert.	Ekskluderes Ikke fagfelleverdert
Artikler			
8	Al-Zboon, E. (2016) <i>Kindergarten Curriculum for Children with</i>	Jordansk. Egne barnehager for hørselshemmede barn i alderen 3-8 år.	Ekskluderes

	Hearing Impairments: Jordanian Teacher's Perspectives. <i>Deafness & Education International</i> , 18(1), 38-46.	Totalkommunikasjon – presiserer selv at det ikke er «the 'sign language' and the deaf community». Fagfellevurdert.	Tema ikke relevant
9	Arnesen, K., Enerstvedt, R. T., Engen, E. A., Engen, T., Høien, G. & Vonen, A. M. (2008). The Linguistic Milieu of Norwegian Children with Hearing Loss. <i>American Annals of the Deaf</i> .153(1), 65-77.	Norsk survey – 213 h.h. barn i alderen 8 til 17 år. Innhenter primært informasjon om den kommunikative og lingvistiske situasjonen til barn i grunnskolealder, men sier også noe om barn i barnehage. Fagfellevurdert.	Inkluderes Målgruppe, tema, målgruppe og kontekst relevant. Fagfellevurdert.
10	Golos, D. B. (2010). Deaf children's engagement in an educational video in American Sign Language. <i>American Annals of the Deaf</i> . 155(3), 360-368.	Amerikansk . Bruk av video i tegnspråk-opplæring av døve barn. En spesialbarnehage og en ordinær barnehage med både døve og hørende barn. Videoobservasjoner. Fagfellevurdert.	Inkluderes Målgruppe, tema og kontekst relevant. Fagfellevurdert.
11	Holm, A. (2012). <i>Tospråklighet en ressurs – også for hørselshemmede med cochleaimplantat?</i> Spesialpedagogikk.	Norsk . Artikkel som bygger på forskning, men er selv ikke fagfellevurdert. Målgruppe er to barn som er åtte år gamle. Ikke fagfellevurdert.	Ekskluderes Målgruppe og kontekst er ikke relevant. Ikke fagfellevurdert.
12	Holm, A. (2010). Kommunikativ språkbruk og språkstrategier hos to døve barn i tegnspråklig – talespråklig miljø. <i>NOA – Norsk som andrespråk</i> . 26(1), 56-75.	Norsk . Omhandler to døve barn som er åtte år gamle. Fagfellevurdert.	Ekskluderes Målgruppe og kontekst er ikke relevant.
13	Kermit, P., Mjøen, O. M. & Holm, A. (2010). Å vokse opp med cochleaimplantat: Barns språklige samhandlinger med hørende jevnaldrende og voksne. <i>Sosiologisk tidsskrift</i> . 18(3), 249-273.	Norsk . Fagfellevurdert. Fokus på samhandlinger med jevnaldrende. Tegnspråkopplæring er ikke tema. Fagfellevurdert.	Ekskluderes Tema er ikke relevant.
14	Knooks, H. & Marschark, M. (2012). Language Planning for the 21 st Century: Revisiting Bilingual Language Policy for Deaf Children. <i>Journal of Deaf Studies and Deaf Education</i> . 17(3), 291-305.	Nederlandsk/britisk . Slår fast at tegnspråk ikke har hatt den effekten på barnets språklige og akademiske utvikling som man antok (viser blant annet til Hendar). Argumenterer for tegnstøttet tale til døve barn med ci og at de som fremdeles «trenger tegnspråk» må få det. Fagfellevurdert.	Ekskluderes Hverken tema eller kontekst er relevant.
15	Kristoffersen, A.-E. & Simonsen, E. (2014). Exploring letters in a bimodal, bilingual nursery school with deaf and hearing children. <i>European Early Childhood Education Research Journal</i> , 22(5), 604-620.	Norsk . Bimodal tospråklig barnehagegruppe. Tegnspråk tilegnes gjennom deltakelse – både for døve og hørende barn. Argumenterer for at både døve og hørende barn profiterer på at «fonologisk bevissthet» og «visuell bevissthet» tas i bruk i bokstavinnlæring. Fagfellevurdert.	Inkluderes Målgruppe, tema og kontekst relevant. Fagfellevurdert.
16	Meinzen-Derr, J., Wiley, S. & Choo, D. (2011). Impact of early	Amerikansk . Studien undersøker effekten av oppstart i familiesentrete	Ekskluderes

	intervention on expressive on receptive language development among young children with permanent hearing loss. <i>American Annals of the Deaf</i> , 155(5), 580-591.	programmer for tidlig intervensjon før/etter seks måneders alder hos 328 barn. Testing og regresjonsanalyse. Fagfelleverdert.	Hverken målgruppe, tema eller kontekst er relevant.
17	Mitchiner, J., Batamula, C. & Kite, B. J. (2018). Hundred languages of Deaf Children: Explorin the Reggio Emilia Approach in Deaf Education. <i>American Annals of the Deaf</i> , 163(3), 294-327.	Amerikansk. Etnografisk studie i to barnehager for døve barn. Reggio Emilia-pedagogikk med fokus på å tilrettelegge for deltakelse og kommunikasjon. Ikke noe direkte om tegnspråkopplæring, men betydningen av voksnes rolle og holdninger + fysisk miljø for språkinnlæring, læring og trivsel. Fagfelleverdert.	Inkluderes Målgruppe, tema og kontekst er relevant. Fagfelleverdert.
18	Mounty, J. L., Pucci, C. T., Harmon, K. C. (2013). How Deaf American Sign Language/English Bilingual Children Become Proficient Readers: An Emic Perspective. <i>Journal of Deaf Studies and Deaf Education</i> , 19(3), 333-346.	Amerikansk studie. Identifiserer faktorer som har betydning for utvikling av døve barns leseferdigheter på skolen basert på intervjuer med 12 foreldre og lærere. Fagfelleverdert.	Ekskluderes Hverken målgruppe, tema eller kontekst er relevant.
19	Pizzo (2013). Vocabulary Instruction for the Development of American Sign Language in Deaf children: An investigation into Teacher Knowledge and Practice. <i>Sign Language Studies</i> , 18(2), 238-265.	Amerikansk. Barnehagekontekst. Pedagogers arbeid med å styrke barns tegnspråklige ordforråd («program»). Fagfelleverdert.	Inkluderes Målgruppe, tema og kontekst er relevant. Fagfelleverdert.
20	Scott, J. A., Goldberg, H., Connor, C. M. & Lederberg, A. (2019). Schooling Effects of Early Literacy Skills of Young Deaf and Hard of hearing Children. <i>American Annals of the Deaf</i> , 163(5). 596-618.	Amerikansk. Viser at opplæring (vs perioder uten opplæring, som for eksempel sommerferie) har stor betydning for barns språkferdigheter og litterasitet. Sier lite om hvilken opplæring. Empiri hentet fra annen studie. 56 barn i 3-5 årsalder. Fagfelleverdert.	Ekskluderes Tema er ikke relevant.
21	Simonsen, E., Kristoffersen, A.-E., Hyde, M. B. & Hjulstad, O. (2009). Great Expectations: Perspectives on Cochlear Implantation of Deaf Children in Norway. <i>American Annals of the Deaf</i> , 154(3), 263-273.	Norsk. En av de to studiene som artikkelen bygger på, gjelder førskolebarn. Fokus på inkluderende fellesskap og deltakelse. Ut over å vise til rettigheter til tegnspråkopplæring, er det ikke noe spesifikt om tegnspråkopplæring i barnehage. Fagfelleverdert.	Inkluderes Målgruppe, tema og kontekst er relevant. Fagfelleverdert.
22	Valente, J. (2017). Rethinking Inclusion as Mundanity: Insights from an Experimental Bilingual Kindergarten Classe LSF at École Maternelle Gabriel Sajus in France. <i>Early Childhood Education Journal</i> , 34(1), 100-109.	Fransk kontekst. Hevder at inkludering av døve barn i ordinære barnehager = ekskludering. Argumenterer for at «co-enrollment» (her kalt «hybrider») gir best muligheter for tilgang til kommunikative fellesskap og felles læringserfaringer. Fagfelleverdert.	Inkluderes Målgruppe, tema og kontekst er relevant. Fagfelleverdert.

Vedlegg 3: Oversikt over inkluderte artikler

	Publikasjon	Målsetting	Design	Metode
1	Arnesen, K., Enerstvedt, R. T., Engen, E. A., Engen, T., Høien, G. & Vonen, A. M. (2008) The Linguistic Milieu of Norwegian Children with Hearing Loss. <i>American Annals of the Deaf</i>	Beskrive språkmiljøet til døve barn	Kvantitativ kartleggingsstudie	Spørreskjema, Intervju
2	Golos, D. B. (2010). Deaf children's engagement in an educational video in American Sign Language. <i>American Annals of the Deaf</i>	Vurdere nytteverdien av en opplæringsvideo i innlæring av tegnspråk	Kvantitativ, Deskriptiv	Videoanalyser
3	Kristoffersen, A.-E. & Simonsen, E. (2014). Exploring letters in a bimodal, bilingual nursery school with deaf and hearing children. <i>European Early Childhood Education Research Journal</i>	Undersøke bruk av visuelle og auditive stimuli i barns utforskning av bokstaver	Kvalitativ, Etnografisk	Video-observasjon, Feltnotater, Intervju
4	Mitchiner, J., Batamula, C. & Kite, B. J. (2018). Hundred Languages of Deaf Children: Exploring the Reggio Emilia Approach in Deaf Education. <i>American Annals of the Deaf</i>	Undersøke hvordan prinsipper fra Reggio Emilia brukes i opplæring av døve barn	Kvalitativ, Deskriptiv, Etnografisk	Video-observasjon, Fokusgruppe-intervju
5	Pizzo (2013). Vocabulary Instruction for the Development of American Sign Language in Deaf children: An investigation into Teacher Knowledge and Practice. <i>Sign Language Studies</i>	Undersøke hva som kjennetegner vokabularinnlæring for barn som har amerikansk tegnspråk som førstespråk	Kvalitativ Multicase-studie på gruppenivå	Spørreskjema, Intervju, Video-observasjon
6	Simonsen, E., Kristoffersen, A.-E., Hyde, M. B. & Hjulstad, O. (2009). Great Expectations: Perspectives on Cochlear Implantation of Deaf Children in Norway. <i>American Annals of the Deaf</i>	Utforske språkmiljø for døve barn i norske barnehager	Kvalitativ oppfølgingsstudie (retrospektiv)	Video-observasjon, Feltnotater
7	Valente, J. (2017). Rethinking Inclusion as Mundanity: Insights from an Experimental Bilingual Kindergarten Classe LSF at École Maternelle Gabriel Sajus in France. <i>Early Childhood Education Journal</i>	Drøfte og vise eksempel på hvordan tospråklig praksis bidrar til inkludering	Kvalitativ, Longitudinell, Etnografisk, Tverrkulturell	Video-observasjon, Intervju

© Statped
Telefon: 02196

www.statped.no
facebook.com/statped
twitter.com/statped

